

Sivistysvaliokunta

Perusopetuksen oppilaiden kansalliset oppimistulokset PISA 2022 -tutkimuksessa

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

JOHDANTO

Vireilletulo

Sivistysvaliokunta on pyytänyt 30.1.2024 opetus- ja kulttuuriministeriöltä perustuslain 47 §:n 2 momentissa tarkoitetun selvityksen perusopetuksen oppilaiden kansallisista oppimistuloksista PISA 2022 -tutkimuksessa (O 54/2023 vp). Valiokunta on käsitellyt asiaa myös kuulemalla laajasti asiantuntijoita.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- opetusneuvos Tommi Karjalainen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- dosentti Venla Bernelius, Helsingin yliopisto
- väitöskirjatutkija Leea Lakka, Helsingin yliopisto
- PISA-tutkimuksen kansallinen tutkimusjohtaja Arto K. Ahonen, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- tutkimusprofessori Juhani Rautopuro, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- rehtori Jari Malin, Mikaelin koulu, Turku
- opetusneuvos Tiina Luomanen, Opetushallitus
- Kouluterveyskyselyn kehittämisspällikkö Jenni Helenius, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- koulutuspolitiikan päällikkö Jaakko Salo, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- toiminnanjohtaja Saija Ohtonen-Jones, Suomen Vanhempainliitto ry
- professori Linnea Karlsson
- professori Sonja Kosunen
- valtiotieteiden tohtori, yliopistotutkija Harry Lunabba
- kirjailija Minna Rytisalo
- professori Andre Sourander
- professori Mari-Paoliina Vainikainen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Suomen yliopistollisten harjoittelukoulujen yhteistyöverkosto eNorssi
- yliopistonlehtori Aino Saarinen, Helsingin yliopisto
- dosentti Jari Salminen

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

- professori (emeritus) Jouni Välijärvi

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Sivistysvaliokunta on ottanut niin sanottuna omana asiana (O 54/2023 vp) käsiteltäväkseen PISA-tutkimuksen kansalliset oppimistulokset. Valiokunta on kuullut asiasta eri alojen asiantuntijoita ja saattaa täten asiantuntijakuulemisessa esille tuotuja havaintoja ja lausunnon lopussa valiokunnan johtopäätöksiä opetus- ja kulttuuriministeriön tietoon.

Valiokunta toteaa, että valiokuntakäsittelyn aikana käytettävissä on ollut PISA-tutkimuksen oppimistuloksia kuvaavat ensitulokset, jotka ovat luonteeltaan kuvailevia. Laajemmat analyysit eri tekijöiden välisistä yhteyksistä julkaistaan vasta myöhemmin ilmestyvässä pääraportissa. PISA-tutkimus sinänsä on asiantuntijoiden mukaan huolellisesti suunniteltu ja toteutettu tutkimus, joten sen tulokset myöhemmin tehtävien tarkempien analyysien perusteella antavat luotettavan kuvan tutkimuksen kohteena olevasta osaamisesta.

On kuitenkin huomattava, että suomalaisissa opetussuunnitelmien perusteissa perusopetukselle asetetuista laaja-alaiseen sivistykseen tähtäävistä tavoitteista PISA-tutkimuksessa mitataan vain pientä osaa. Lukutaidon, matematiikan ja luonnontieteiden soveltava osaaminen on ehdottoman tärkeää, ja niistä PISA-tutkimukset tuottavat arvokasta tietoa kansallisten trendien seuraamista varten ja tarvittavien toimenpiteiden suunnittelemiseksi. Samalla on kuitenkin muistettava Suomen koulutusjärjestelmään kuuluvan perusopetuksen muutkin tavoitteet ja huolehdittava siitä, että yksittäisen arviointijärjestelmän tuottama tieto ei kavenna liikaa näkemystä perusopetuksesta tilasta ja kehittämistarpeista.

Suomen PISA-tulokset ovat edelleen kansainvälisesti vertaillen hyviä: suomalaisten oppilaiden keskiarvo on hyvällä tasolla kaikilla PISA-tutkimuksen osa-alueilla, ja tulosten perusteella voidaan katsoa, että Suomessa on toistaiseksi hyvin toimiva ja kansainvälisissä vertailuissa tasa-arvoinen koulutusjärjestelmä. Tästä huolimatta huomiota on kiinnitettävä tulosten kauan jatkuneeseen laskusuuntaan, varsinkin kun se on ollut edelliseen PISA-tutkimukseen verrattuna verrattain jyrkkää. Pitkäaikainen oppimistulosten lasku on näkynyt kansainvälisissä ja kansallisissa aineistoissa jo yli 20 vuoden ajan. Oppimistulosten heikentymistä on ollut havaittavissa yleisemminkin myös muissa OECD-maissa.

Oppimistulosten laskusuunnan taustalla on useita syitä

Tulosten pitkään jatkunut laskusuunta ilmentää muun muassa sitä, että muutos ei ole selitettävissä yksittäisellä tekijällä, esimerkiksi korona-ajalla tai opetussuunnitelman perusteiden muutoksella. On huomattava, että viimeisimpään PISA-arviointiin osallistuneet oppilaat ovat ensimmäinen ikäluokka, joka on käynyt pitemmän osan koulupolustaan nykyisten opetussuunnitelman perusteiden mukaan, mutta jyrkin lasku ennen uusimman tutkimuksen tuloksia voidaan ajoittaa vuosien 2006 ja 2010 välille. Valiokunta katsoo, että opetussuunnitelman perusteiden jatkokehittämisessä tulee keskittyä niiden selkeyttämiseen ja siihen, että ne tukevat perustaitojen oppimista.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

Yksi PISA-tutkimuksen ensitulosten havainto on, että heikkojen osaajien osuus on kasvanut. Myös erinomaisia osaajia on vähemmän kuin vuosituhanen alkupuolella. Lisäksi alimmille osaamistasoille jäävien oppilaiden osaaminen on laskenut kaikkein eniten ja oppilaiden väliset erot ovat kasvaneet. Tätä voi selittää se, että heikoimpia osaajia ei ole onnistuttu tukemaan tarpeeksi, taikka se, että arviointikokeeseen osallistuneet eivät ole onnistuneet tai motivoituneet näyttämään osaamistaan koetilanteessa.

Suomalaista ja kansainvälistä PISA-keskustelua ovat leimanneet pitkään julkisuudessa esitetyt kategoriset yleistyksiset tyttöjen hyvästä koulumenestyksestä ja poikien epäonnistumisesta. Sukupuolten välisen tasa-arvon tarkastelussa on kuitenkin syytä tarkastella keskiarvovertailujen sijaan poikien ja tyttöjen sijoittumista eri osaamistasoille. Tällaisessa tarkastelussa voidaan todeta, että tyttöjä ja poikia on sijoittunut kaikille osaamistasoille, eikä koulutusjärjestelmän voida katsoa olevan epäsuotuisa esimerkiksi kaikille pojille. Tasa-arvon edistäminen koulutusjärjestelmässä edellyttää huomion kiinnittämistä erityisesti heikkojen osaajien ryhmiin, joissa on sekä poikia että tyttöjä. PISA-tulokset osoittavat selkeästi, että sukupuolten sisäinen vaihtelu on merkittävää ja osaamiserojen syitä tulee tarkastella monesta eri näkökulmasta.

Asiantuntijakuulemisessa toisaalta on korostettu tarvetta kiinnittää huomiota poikien lukutaidon kehittämiseen. PISA-tutkimuksen lukutaitoa koskevassa osassa on havaittu alueellisia eroja maakuntien välillä ja vielä selkeämmin kaupunkimaaseutu-jaottelussa, jossa merkitystä on myös sukupuolella: harvaan asuttujen seutujen pojat ovat lukutaidossa laskennallisesti yhden kouluvuoden jäljessä kaupungissa asuvia. Tämä ero on aiempaa suurempi. Tulos selittyy osin väestön koulutusasteen jakautumisella. Paikallisilla tekijöillä on osoitettu olevan vaikutusta luku- ja kirjoitustaidon karttumiseen, arvostukseen ja koettuun hyötyyn. Kaikkiaan kyse on näköaloista tulevaisuuteen. Tilanne liittyy maaseudun ja kaupunkien eriytymiseen, mikä edelleen kietoutuu esimerkiksi koulutusmahdollisuuksien alueelliseen jakautumiseen.

Lukutaitoon on julkisessakin keskustelussa kiinnitetty erityistä huomiota, koska riittävä lukutaito on kaiken muun oppimisen perusta. Siksi kaikki toimenpiteet lukemiseen kannustamiseksi koulussa ja vapaa-ajalla ovat äärimmäisen tärkeitä: lukemaan oppii vain lukemalla.

Asiantuntijalausunnossa on kiinnitetty huomiota siihen, että perusopetuksen arviointikriteerit eivät parhaalla mahdollisella tavalla ohjaa perustaitojen oppimiseen. Voimassa oleviin arviointikriteereihin sisältyvä kompensatiomenettely mahdollistaa sen, että esimerkiksi puutteellisen luku- ja kirjoitustaidon omaava oppilas voi muilla äidinkielen ja kirjallisuuden hyväksytyillä suorituksillaan saada arvosanan, joka mahdollistaa siirtymisen seuraavalle vuosiluokalle.

Vaikka yksittäisten tekijöiden vaikutusta oppimistuloksiin ei ole mahdollista todentaa PISA-tutkimuksen aineistolla, valiokunta pitää tarpeellisena tuoda esille saaduissa asiantuntijalausunnoissa käsiteltyjä teemoja, jotka on tarpeen huomioida oppimisen tilaa arvioitaessa.

Yhteiskunnan eriarvoistumiskehitys

Osa koulussa havaittavista ongelmista on seurausta yhteiskunnan muutoksista. Koulujen lisääntynyt sosiaalinen eriytyminen eli koulusegregaatio kumpuaa yhä selvemmin koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuneista kehityskuluista, kuten yhteiskunnallisten ja alueellisten erojen

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

syvenemisestä, joiden vaikutusta koulutusjärjestelmä ei yksin pysty tasoittamaan. Myös kuntien mahdollisuudet osoittaa resursseja koulutukseen vaihtelevat eri puolilla Suomea. Maantieteellistä eriytymistä on tarkasteltu paitsi alueellisesti myös kaupunkien ja maaseudun välillä sekä kaupunkien sisäisenä ja koulujen välisenä eriytymiskehityksenä. Tutkimustieto on jo pitkän aikaa osoittanut, että peruskoulun oppimistulosten oppilaiden välisten erojen ja koulujen välisten erojen kasvu kytkeytyy osin yhteiskunnallisten ja alueellisten erojen syvenemiseen. Asiantuntijakuulemisessa on kiinnitetty huomiota myös siihen, että oppilaiden väliset erot saman koulun sisällä ovat alkaneet kasvaa. Suomen heikkenevien ja eriytyvien oppimistulosten on katsottu liittyvän yleiseen yhteiskunnalliseen eriytymiskehitykseen, jolla on merkittävä alueellinen ulottuvuus.

Huolta ovat herättäneet myös havainnot siitä, että hauraammasta sosiaalisesta taustasta ponnistavien oppilaiden tulokset ovat laskeneet vielä enemmän kuin muiden. Vielä vuosituhanen alkuvuosikymmenellä suomalainen koulu sai laajalti kiitosta poikkeuksellisesta kyvystään tasoittaa oppilaiden taustan vaikutusta osaamiseen, mutta tämä yhteys on sittemmin vakiintunut OECD-maiden keskitasolle. Erityisesti kotitaustastaan kaikkein vähiten tukea saavien oppilaiden osaminen on heikentynyt.

Asiantuntijalausunnoissa on esitetty hieman erilaisia näkemyksiä vieraskielisten ja kotimaankielisten oppilaiden oppimistulosten erosta. Sen on yhtäältä katsottu olevan Suomessa kansainvälisesti vertaillen jopa poikkeuksellisen suuri, ja toisaalta on todettu, että matematiikassa ja luonnontieteissä osaamiserot näyttävät kaventuneen, kun taas lukutaidossa sen on todettu pysyneen suurena. Kaikkiaan ulkomaalaistaustaisten oppilaiden tulosten on katsottu selittävän vain noin neljä prosenttia tulosten kokonaisvaihtelusta, ja tämäkin osuus arvion mukaan todennäköisesti pienenee, kun jatkoanalyysissä huomioidaan sosioekonomiset erot. Kuitenkin kansainvälisessä vertailussa sosioekonomisten erojen oppimistuloksissa on arvioitu olevan meillä edelleen varsin maltillisia.

Oppimisympäristön työrauha

Hyvän oppimisen yksi keskeinen tekijä on rauhallinen ja turvallinen ympäristö. Viimeisessä PISA-tutkimuksessa Suomi oli työrauhaa mittaavassa osiossa alle OECD-maiden keskitason. Arviot työrauhasta ovat kuitenkin muuttuneet jopa parempaan suuntaan vuoteen 2012 verrattuna, joten uusimpien oppimistulosten laskua työrauha ei selitä, vaikka tulos sinänsä on huolestuttava.

Kouluissa kohdataan häiriökäytöstä, joka ei ole normaalia lasten ja nuorison haastamista tai levotonta käytöstä. Lisäksi on katsottu, että keinot opetusta häiritsevän tai epäasiallisen käytöksen kitkemiseksi ovat vähäiset hankalimmissa häiriökäyttäytymisen tilanteissa. Puuttumisen mahdollisuuksia on pidetty heikompana oppilasmäärältään suurissa kouluissa. Niissä järjestyksen ja työrauhan ylläpitäminen muodostuu ongelmalliseksi, mikä voi johtua esimerkiksi siitä, että opettajat ja oppilaat eivät tunne toisiaan. Työrauhaongelmien helpottamiseksi kouluissa tulisi edistää toimintakulttuuria, jossa työrauhan ylläpitäminen kuuluu jokaiselle koulun arjessa toimivalle. Oppilaiden koulupäivää ohjaavat selkeät rakenteet ja struktuurit helpottavat sekä oppilaiden että opettajien työtä ja voivat siten myös vähentää levottomuutta.

Oppimistulosten heikkenemisen eräänä syynä on pidetty inklusiota, mutta valiokunnan asiantuntijakuulemisessa tätä ei katsottu olevan mahdollista todentaa PISA-tutkimuksen aineistolla.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

On tärkeä tiedostaa, että inklusiivisen opetuksen tarkoitus ei ole olla säästökeino vaan se edellyttää oppimisympäristön muokkaamista kaikille oppilaille sopivaksi riittävine yksilöllisine tukitoimineen. Inklusiivisen koulun tulee saada tarvitsemansa resurssit, ja samalla on huolehdittava myös siitä, että pienryhmäopetusta on tarjolla jokaiselle sitä tarvitsevalle oppilaalle.

Digitaaliset laitteet

Työrauhaan ja oppimiseen keskittymiseen liittyvänä kysymyksenä on keskusteltu laajasti digitaalisten välineiden ja teknologian käytön vaikutuksista. Kysymys ei ole yksiselitteinen, ja siinä on oleellista erottaa lasten ja nuorten digilaitteiden vapaa-ajan käyttö niiden suunnitelmallisesta opetuskäytöstä. Kuitenkin on tarpeen tiedostaa, että riippumatta digilaitteiden käyttötarkoituksesta niiden rajoittamattomalla ja liiallisella käytöllä on hyvinvointia, kehitystä ja oppimista heikentävä vaikutus, sillä ne heikentävät myös itsesäätelytaitoja ja keskittymiskykyä. Rajoittamaton vapaa-ajan viettäminen digitaalisissa ympäristöissä vie lasten aikaa muun muassa fyysiseltä liikkumiselta, unelta, lukuharrastukselta ja ihmisten väliseltä kasvokkaiselta vuorovaikutukselta. Mainitun kaltaisten elämänlaatua edistävien toimintojen vähenemisestä aiheutuvat haitalliset tekijät vaikuttavat heikentävästi lasten ja nuorten hyvinvointiin ja siten myös oppimiskykyyn.

Tutkimustiedot digitaalisten laitteiden ja opetusmenetelmien hyödyistä ja haitoista ovat toistaiseksi hyvin epävarmoja ja tutkimusten tulokset ovat keskenään ristiriitaisia. PISA-tuloksissa ilmenee, että hyvin suuri osa oppilaista kokee älylaitteet luokkahuoneissa häiritseviksi. Havainnon perusteella ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä digitaalisesti toteutettavasta opetuksesta, sillä oppilailta kysyttiin yleisesti digitaalisten resurssien käytöstä erittelemättä sitä, käytettiinkö laitteita oppimistarkoituksiin vai oppimiseen liittymättömään toimintaan. Keskeistä olisikin selvittää, millainen teknologian ja älylaitteiden hyödyntäminen parhaiten tukee oppimista luokkahuoneissa, sekä kehittää tapoja tunnistaa haitallisia ja hyödyllisiä opusteknologian käytäntöjä. Tämän tueksi tarvitsemme tutkittua tietoa.

Digitaalisen aineiston opetuskäyttöä arvioitaessa tulee tunnistaa myös sen vuorovaikutusta vähentävä vaikutus. Välitön ja riittävän ennakoitava vuorovaikutus on välttämätöntä mm. kielellisten taitojen ja kommunikaation oppimiselle. Pienten lasten aivot eivät pysty hyödyntämään eivastavuoroisia alustoja vastavuoroisen kommunikaation oppimiseen, vaan tarvitsevat vastavuoroisia oppimistilanteita ja aikuisen konkreettista apua tilanteissa, joissa omat taidot eivät riitä. Digialustat eivät tuota näitä aidon vuorovaikutuksen kaltaisia ärsykeitä, ja vaikka digiärsykkeet olisivat viihdyttäviä tai harmittomia, ne eivät ole hyödyllisiä em. keskeisten monimutkaisten aivotoimintojen kehittymisen kannalta. Tulevaisuuden haasteena onkin edistää hallittua teknologisten välineiden integraatiota opetuksessa, jossa samalla minimoidaan digitaalisten laitteiden haitalliset puolet.

Oppilaiden oppimisen itseohjautuvuus ja itsesäätelyn taidot

PISA-tuloksia koskevassa keskustelussa on pohdittu oppilaiden itseohjautuvuuden tai omatoimisuuden vaatimusten yhteyttä heikentyneisiin oppimistuloksiin. Lasten ja nuorten kyvykkyyksien ja aloitteellisuuden huomioiminen on sinänsä arvokas lapsi- ja nuorisolähtöinen näkökulma, mutta sen yhteydessä on tarkasteltava myös, korostuuko lasten ja nuorten omatoimisuus koulutusraenteissa tavalla, joka ei ole tarkoituksenmukaista erityisesti heikot valmiudet omaaville lapsille

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

ja nuorille. Aikuisjohtoisen ohjauksen merkitys ja tarve saattavat korostua ajassa, jossa teknologian kehitys kiihtyy ja tulevaisuuden osaamistarpeet ovat vaikeammin ennakoitavissa. Itseohjautuvuus oppimisessa tulee nähdä kehittyvänä taitona, jota opetellaan opettajan ohjauksessa oppilaiden iän ja kehitystason mukaisesti.

Oppimisessa ja koulutyön häiriöttömässä sujumisessa eräs merkittävä tekijä on oppilaiden itsesäätely ja sen kehittyminen. Itsesäätely on joustavaa ja tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaista ajattelun, käyttäytymisen ja tunteiden säätelyä. Sen yksi osatekijä on keskittymisen ja tarkkaavaisuuden säätely. Oppimisen kannalta ikätasoisesti toimiva itsesäätely on perustaitojen, kuten lukutaidon, oppimisen edellytys.

Oppilaiden oppimisympäristöissä, ja yhteiskunnassa laajemminkin, on tarpeen huomioida lasten ja nuorten altistuminen stressireaktioille. Asiantuntijalausunnon mukaan kohtuullisissa määrin stressi auttaa selviämään uusista ja kuormittavista tilanteista, mutta liiallisissa määrin se muuttuu haitalliseksi, toksiseksi stressiksi. Se voi häiritä esimerkiksi itsesäätelyn kehittymistä ja oppimista lasten tärkeinä kasvuvuosina.

Oppilaiden hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen

Oppimisen tarkastelussa on hyvä kiinnittää huomiota lasten ja nuorten hyvinvointiin. Viimeisimmän PISA-tutkimuksen oppimistuloksia ja vuoden 2023 kouluterveyskyselystä saatavia tietoja rinnakkain tarkastelemalla on havaittu samanaikaisesti ilmeneviä huolia perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaisilla: Poissaolot terveydellisistä syistä ovat lisääntyneet, ja lisäksi oppilaat kokevat koulu-uupumusta (tytöistä 28 prosenttia ja pojista 13 prosenttia), ahdistuneisuutta (34 prosenttia tytöistä ja 8 prosenttia pojista) ja kiusaamista (vähintään viikoittain noin 8 prosenttia tytöistä ja pojista). Lisäksi ongelmia on esiintynyt jaksamista vahvistavissa elintavoissa, kuten säännöllisessä ja riittävässä ravinnonsaannissa ja nukkumisessa.

Perusopetusta kehitettäessä ja oppimisen edellytyksiä pohdittaessa on tärkeää katsoa lapsen ja nuoren arkea ja hyvinvointia kokonaisuutena. Koulussa tulee olla turvallinen ilmapiiri, jossa innotetaan oppimiseen, tarjotaan selkeät rutiinit ja tuetaan kaverisuhteita. Nuorten hyvinvoinnin ja sitä tukevien elintapojen vahvistaminen on kodin, koulun ja opiskeluhoitopalvelujen yhteistyötä. Jokaisen lapsen ja nuoren tulisi voida luottaa siihen, että koulussa on turvallista olla ja että huolista voi puhua jonkun koulun aikuisen kanssa. Oleellista on varmistaa opiskeluhoitopalvelujen resurssien riittävyys ja tuen oikea-aikaisuus.

Kodin ja koulun yhteistyö sekä varhainen oppimisen tuki

Lasten kotitaustan vaikutus oppilaiden osaamiseen ja koulutusmahdollisuuksiin on tunnistettu, mutta sen sijaan koulun ja kodin yhteistyö on jäänyt vähemmälle tarkastelulle, vaikka kodilla, kuten lasten vanhempien koulutusta koskevilla asenteilla ja lastensa tukemisen mahdollisuuksilla, on suuri merkitys lapsen oppimiselle. Erityisen tärkeää vanhempien tuki ja esimerkki on lukemiseen kannustamisessa.

Tutkimuksista on ilmennyt, että mitä enemmän vanhemmilla on kontakteja kouluun ja mitä enemmän he ottavat osaa lapsensa koulunkäyntiin, sitä todennäköisemmin lapsi huolehtii koti-

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

tehtävistään, menestyy koulutöissä ja omaksuu myönteisen kouluasenteen. Tiiviillä ja kaikki perheet osallistumaan kannustavalla kodin ja koulun yhteistyöllä voidaan parantaa lasten hyvinvointia ja oppimistuloksia. Kyseisen yhteistyön tuki on tarpeen hyödyntää kouluissa mahdollisimman hyvin ja sisällyttää luontevaksi osaksi opetuksen ja oppimisen kehittämistoimintaa. Tarkastelua ei kuitenkaan voi rajata yksinomaan kouluihin: lapset ja nuoret viettävät aikaansa suurimmaksi osaksi muualla kuin koulussa, joten PISA-tuloksiin ovat vaikuttaneet muutkin kuin koulua koskevat muutokset.

On huomattava, että PISA-tutkimuksessa osoitettu oppimistulosten lasku on ollut havaittavissa jo nuorempia oppilaita koskevissa muissa oppimistulosarvioinneissa. Tämä osoittaa sen, että oppimisvalmiuksia tulee tukea ja oppimisen eroja kaventaa jo varhaiskasvatuksessa, jossa osaamisen perustaa aletaan rakentaa. Lasten hyvinvoinnin ja oppimisedellytysten turvaamisessa tärkeä voimavara ovat lastenneuvolat, joiden toiminta tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet tunnistaa perheet, jotka voisivat hyötyä lapsille ja perheille annettavista tukipalveluista.

Oppimisedellytysten kehittämisen tarpeet ja valiokunnan johtopäätökset

Oppilaiden valmiudet ja suhde kouluun erilaistuvat ja moninaistuvat. Toisin kuin aiemmin koulu ei aina saa yhtä varauksetonta tukea muulta yhteiskunnalta. Koulun asema lasten ja nuorten elämässä ei välttämättä ole enää samanlainen kuin ajalla, jolloin tietoa ei ollut rajattomasti saatavilla. Myös perheiden näkemykset koulutuksen merkityksestä voivat olla muutoksessa yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Koulun on lisäksi entistä haastavampaa ymmärtää sitä kulttuurista muutosta, joka oppilaiden mukana kouluun välittyy. Tämä korostuu erityisesti suhteessa teknologiaan. Tarvitaan nykyistä vahvempaa oppilaiden osallisuutta ja avoimuutta kuulla oppilaita sekä kehittää koulua yhdessä heidän kanssaan.

Tulevaisuuden koulutusjärjestelmämme tarvitsee lisää joustavia toimijoita, joilla on valmiudet tukea ja varmistaa oppimisen edellytykset erilaisista taustoista tuleville ja erilaisille oppijoille. Jo nykyisessä järjestelmässä esimerkiksi kansanopistot hoitavat tuloksellisesti tätä tehtävää. Mikäli emme kykene kääntämään perusopetuksen kehitystä, vastaavia joustoelementtejä tullaan tarvitsemaan lisää.

Oppimisen kehittämisessä on tarpeellista suunnata katse myös koulutuksen voimassa olevaan lainsäädäntöön. Se perustuu kouluinstituutioiden toiminnan säätelyyn, ja tärkeää olisi arvioida, miten lainsäädäntöä voisi kehittää sekä opettajien että oppilaiden työrauhan edistämiseksi ja oppimistulosten parantamiseksi. Hyvä alku tälle voisi olla esimerkiksi oppilashuoltoa koskevan säätelyn sisällyttäminen perusopetusta koskevaan lainsäädäntöön.

Koulun ongelmien ratkaisemisessa kyse on aina erittäin kompleksisestä kokonaisuudesta, hyvin hitaasti muuttuvista koulun arkisista olosuhteista sekä keskenään ristiriitaisten ja arvoperustaisien ratkaisuehdotusten yhteensovittamisesta. Oppimistuloksiin ja niiden kehityskulkuihin vaikuttavat useat eri tekijät ja sellaisetkin, joihin kouluissa ei voida vaikuttaa. Koska tulosten laskulle ei ole yhtä yksittäistä syytä, ei myöskään suunnan kääntäminen onnistu yksittäisillä toimilla.

Koulujen kehittämiseksi tarvitaan laaja-alaista tietopohjaa, jotta oppimiseen vaikuttavat tekijät on mahdollista hahmottaa riittävän monipuolisesti ja kehittämistoimet pystytään kohdentamaan

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

oikein. On huomattava, että erilaiset muutoshankkeet eivät sellaisenaan paranna oppimistuloksia, vaan siinä riittävien resurssien lisäksi opettajien rooli on keskeinen. Opettajia tulisikin kuunnella nykyistä enemmän opetusta kehitettäessä ja kehittämisen tarpeita arvioitaessa. Tämä voisi olla yksi keino kaventaa opetuksen hallinnon ja arjen opetustyön välistä kuilua, jonka juuret asiantuntijalausunnon mukaan ovat 1990-luvun koulutarkastusjärjestelmän uudistuksissa.

Opetuksen kehittämisen lisäksi pitkäjänteistä työtä on myös opetuksen laadun ylläpitäminen. Tämä edellyttää riittävää ja pitkäjänteistä rahoitusta, kuntien rahoitus mukaan lukien, sekä varmistumista siitä, että resurssit suunnataan oikeisiin kohteisiin. Kehittämistyössä ja rahoituksen kohdentamisessa tulee hyödyntää tutkittua tietoa. Monipuolisen tutkimustiedon kertymiseksi on tärkeää huolehtia tutkijoiden mahdollisuuksista saada mahdollisimman vaivattomasti tietoa eri rekistereistä. Esimerkiksi PISA-tutkimuksen ja kouluterveyskyselyn tuloksia ristiin tarkastelemalla voidaan saada arvokasta tietoa, joka yksittäisen rekisterin tietoja analysoimalla jäisi saamatta.

Valiokunta pitää myönteisenä, että hallitus on päättänyt panostaa perustaitojen oppimiseen muun muassa lisäämällä perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden sekä matematiikan vähimmäistuntimäärää kolmella vuosiviikkotunnilla opetussuunnitelmaa laajentamatta, ja sitä, että opetus- ja kulttuuriministeriössä on asetettu työryhmä ja parlamentaarinen seurantaryhmä peruskoulun pitkän tähtäimen kehittämiseksi (Peruskoulun tulevaisuustyö -hanke). Kyseisessä työssä käsitellään useita edellä tässä lausunnossa esille tulleita teemoja. Valiokunta toteaa, että se tulee ottamaan kantaa erikseen sen käsiteltäviksi tuleviin lakiesityksiin, ja tässä yhteydessä kiinnittää opetus- ja kulttuuriministeriön huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin jatkotoimenpiteissä huomioitavaksi.

1. Digilaitteiden ja digitaalisten ympäristöjen käyttämisen vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oppimiseen on tarpeen arvioida huolella ja sen perusteella tehdä tarvittavat toimenpiteet, joilla digitalisaation hyödyntäminen voidaan rajata käyttötarkoituksiin, jotka eivät haittaa heidän hyvinvointiaan, tervettä kehitystään ja oppimistaan.
2. Perusopetuksessa tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota perustaitojen (luku-, kirjoitus- ja laskutaito) opettamiseen ja tavoitella sitä, että jokainen perusopetuksen päättävä nuori hallitsee kyseiset taidot riittävän hyvin. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tulee selvittää ja arvioida kattavasti erilaisia toimenpiteitä, jotka ohjaavat perustaitojen riittävään opettamiseen ja oppimiseen.
3. Opetuksessa tulee nykyistä paremmin ottaa huomioon oppilaiden yksilölliset tarpeet sekä huolehtia siitä, että oppilaat saavat tarvitsemaansa oppimisen tukea ja pienryhmäopetusta. Muutoin vaarana on, että opetuksen yleinen vaatimustaso laskee.
4. Kodin ja koulun yhteistyötä tulee kehittää siten, että se olisi entistä vahvempi osa lasten oppimisen ja hyvinvoinnin tukea.
5. Edellä todetuille kehittämistoimille ja opetuksen laadun turvaamiseksi yleisemminkin tulee osoittaa riittävät resurssit.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Sivistysvaliokunta esittää,

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2024 vp

että opetus- ja kulttuuriministeriö ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 15.5.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Ari Koponen ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Inka Hopsu vihr
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Milla Lahdenperä kok (osittain)
jäsen Mia Laiho kok (osittain)
jäsen Mikko Ollikainen r
jäsen Sara Seppänen ps (osittain)
jäsen Markku Siponen kesk
jäsen Jaana Strandman ps (osittain)
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Oskari Valtola kok (osittain)

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen